

a technika szörnyét. S míg a huszadik századot átélt emberek meggyötört testük és lelkük akadályaival küzdenek, a technika túllép ezeken a gyengeségeken. Így a költők csak a poszthumán, az ember utáni kor üdvözléséig juthatnak el, hogy mi következik utána, nem láthatják előre. Persze ez a vers is két síkon működik, a második sík Tőzsér Árpád sorsa, mely egy általános tapasztalatot próbál önmagába sűríteni. Egy 1935-ben született szerző sok mindent megélt, és most is kiapadhatatlan kíváncsisággal figyeli a körülötte lévő bizarr világot. És nem hallgat el. Véleménye van, melyet folyamatosan suttog, mint az antik szobrok. Csak elég közel kell hozzá hajolni, hogy megértsük.

(Tőzsér Árpád: Suttogások sötétben. Kortárs Könyvkiadó, Budapest, 2021)

TAMÁSI OROSZ JÁNOS

„Valami rettenetes fog történni a múltban”

Szlovákiai magyar szép irodalom, 2022

Egy antológia szavatossági ideje érhet annyit, mint a háromezer éves egyiptomi, vagy a kétszer annyi ideje följegyzett kínai sör receptje. Ez utóbbiak alapján már főztek sört, kiderült, az egyiptomi elég kemény lehetett, olyan tíz százalék körüli alkoholtartalommal, a kínai meg leginkább a belga sörökre hajazott – bár az komoly fejtörést okozott, hogy a föllelt összetevők szerint a nedűben egykor galagonya is izzott. Keserű, vallottak a szakértők, s akkoriban sem igazán álmodtak a selyemszövő-lányok cukros ételekről – ritkán fordult elő a természetben a cukor, így azt (ha édesebb volt) mással pótolhatták. Most pedig a csésze mélyén (s nem „A gödör szélén”, mint az eredetiben) „szunnyad a történelem árva szentjánosbogárka”. (*Történelemóra európaiaknak*, Kövesdi Károly). Nos, így értem én az említett szavatossági időt: látszólag locsogtam kicsit, mellébeszéltem, ősi sörök receptjeit citáltam, de lám, földrészek s távoli kultúrák értek itt össze, a sorok mögött föltűnt Weöres Sándor, József Attila, pedig mi igazán csak belelapoztunk egy friss, idej antológiába.

Pedig, mondhatni, nem is annyira fontos antológia. Nem nemzedéki, nem (igazán) „szűkebb hazás”, szóval nem épp definitíven bon patriote, nem súlyoz ad

valorem, nem idéz sem tárgyat, sem elődöket, nem ünnepélyes, nem évfordulós, épp csak elidőz emlék és varázslat táján. Valahogy úgy, ahogyan tette ezt az immár hétezer éves kínai sörfőző, aki miközben készítette titkos szíverősítő italát (tégylet bele galagonyát, fogta rá a jóslócsontokra bölcs megfigyelései tapasztalatát), a forralás közben elnézett csöndesen a horizontig, s túl azon, és nyugtázta: „Sűrű köd nehezedik a tájra. / Ujjam hegyén két szentjánosbogár, / egyik jobbra, másik balra száll”. (*Ujjam hegyén szentjánosbogár*, Hodossy Gyula). Majd fényük lassan eltűnik a sötét horizonton, hogy nem is váratlanul fölröppenjenek egy – mondom – annyira talán nem is fontos antológia lapjairól. Amit hirtelen megemelnek, s megjelentik számunkra: „Emlékeink felhőfoltok / létünk egének áttetsző boltozatán.” (*Altamira*, Tóth László).

Hallom, persze, hogyne hallanám az itt és ott máris fölhorgadó ellenkezést: nem tudok olvasni? Melyik szót nem értem abból, hogy szlovákiai, hogy magyar, hogy szép, hogy irodalom? Melyik az a szó, amely mögül nem bomlik-omlik rám az érzelmek súlya, a létezés folytonos közelsége élekhez, peremhatárokhoz, a föl ismerése ama ténynek, hogy „Kettős világban? / Elégnek mind a formák / a lelki lángban.” (*Minden ég*, Varga Imre). Hogyne érteném e szavakat. Épp csak – meglehet, helytelenül – próbálok a helyén kezelni egy nem mindenki által ugyanígy érzékelt helyzetet. Ahogyan bennem s számomra a cím olvasata is így jelenik meg. Az, hogy szlovákiai és magyar, nem jelent szükségszerűen konfrontatív állapotot. Jóval inkább erős és határozott jelzése a józan megbékélés igényének, az együvé tartozásból fakadó együttműködés fontosságának. S az, hogy szép és irodalom, még inkább aláhúzza a kulturális identitás előbbre helyezését minden másnál; minden ideológiai és/vagy politikai feszültség-gerjesztés egy adott társadalmon belül minden általa érintettet meggyöngít; ám a szép rögzítésére, közvetítésére és visszaadására vállalkozó törekvés megjelenése az irodalomban nem csupán a leginkább, de talán az egyetlen járható lelki, szellemi híd ember és ember között. „mert úgy kell a vers / a mai világnak, mint itatósnak / a kidőlt tejfől, látod, a drága, / régi sorokkal elszalad úgyis az ár.” (*Beáztatás*, Z. Németh István).

Fontos kérdés persze, hogy a szép, mint jelző, mit is jelent? Hiszen az írások nem fordulnak el egyetlen pillanatra sem az olyan érzelmi helyzetektől, melyekben a szép, mint eszmény, nem csupán lelki törést szenved, hanem ha – akár átélve, akár empátiát érezve – fizikai fájdalmat okoz. Az ilyen súlyokat nem kibebíti-e a címben olvasható jelző? Lehet-e szép a fájdalom, a gyász? Aligha. De lehet-e szépként értelmeznünk s ekképp megélnünk a fájdalomokon is áthatoló reményt, a hitbe, hitekbe kapaszkodást, s a gyászban is jelen lévő emlékezethez való ragaszkodást? Nemcsak lehet, kell is. Csak így lehet. „Róka, vörös villám, fogai közt lúdnyak, / a felszántott földre szürke vér csepeg,” veti papírra erről az egyik legerősebb metaforát Z. Németh István, hogy a következő sorban föloldja azt, megmutatva a választható utat: „átmosolygott álmodot hint az ég.” (*Elfolyóban*).

Főntebb fölsoroltam, miért nem nevezhető fontosnak, lényegesnek, relevánsnak ez az antológia. Ám most, anélkül, hogy megismételném ama bekezdést, azt javaslom az olvasónak: fordítsa annak ívét a fejről a talpára, s – gondolva az emlegetett ősi sörreceptekre – tekintse ezt az antológiát kiemelkedően fontos, lényeges, releváns kiadványnak. Hiszen szavatossági ideje a fönti receptekével vetekszik, ember és közösség minden korban izgalmas helyzetjelentését adja, fogalmazza meg ebben minden alkotó; talán nem is érezvén rá arra, hogy amikor pillanatnyi élethelyzetéből fakadó szóképeit rögzíti papíron vagy immár képernyőn, ősi időket köt össze távoli jövőkben olvasó utódokkal, kik e sorokat fölfejtve fölismerik a történelem ütésváltásait elszenvedő embert. Akikről nem beszélnek a lexikonok – de sorsuk föl- s megidézése a múlt nem múló árnyait s félelmeit jelenítik meg. „Minden héten két-három / ismerősöm hal meg / koronavírusban, / ilyenkor visszamenekülnék az égbe, / eszembe jut idős barátom, / akit azért írtattak / szlovák iskolába a szülei, / hogy vigye valamire, / ne deportálják Morvaországba, / ne telepítsék ki Magyarországra” (2021. február 15., Fellingner Károly). A személyes sorsok és vallomások között-mögött ránk pillant a vak sors, a véres történelem éles váltásainak s váltóinak vakító képe. „Sosincs vége semmi útnak, / ha valaki megállít, az útonálló – / az állomások mind hazudnak, / hazug mindig minden megálló.” (Száguldás, Gágyor Péter). Bár igazabb talán, hogy a történelem az, ami száguld, olykor rossz váltókon át, de az ember kapaszkodik a megmaradás hitébe, akaratába. „Itt, a hegyek s földvizenyők hazá- / jában az örökkévalóság házai, a sírok is lej- / tenek, mintha le akarnának csúszni a domb / homlokáról. Lakóik talán tudnak valamit, a- / mit mi nem. Mondjuk a lét és létezők hiteles / viszonyáról. ... Más szóval: apá- / ink ismerték a lakás, a »lakozás« költészetét.” (A „lakozás” költészete, Tózsér Árpád).

Az antológia lapjai megidézik őket, „Az arcukat, a nevetésüket, a jókedveiket, s a derüből egy pillanat alatt szomorkásba csúszó tekinteteiket. A bizonyosságot, amely sugárzott belőlük, hogy emberek maradnak minden körülmények között, az egyenességet, amely mára oly drámai módon tűnt el világunkból.” (A másik én, Csáky Pál), „s te valahol éppen / szárnyakra rakod zsoltáraidat / hogy halj valami valódit” (álmom, Bolemant László). Vagy válassz másik utat: „gyakorold be a gesztusokat / hangoztass szlogeneket / míg tekintetük mint bogáncs / tapad rád / vakon követnek majd / mint a megváltót / és szabadnak érzik magukat / az újrafestett rácsok mögött” (Újrafestett rácsok, Balázs F. Attila). S te, ő, ott, nem érti, hogy „Valaki mindig megsérül. Nem lehet felelőtlenül játszani – sem életekkel, sem szerencséivel, sem zenével. Ha hiányzik belőled a vibrálás, minden mesterkeltté, kihűltté válik. Ha engedsz a vibrálásnak, pillanatok alatt felégetsz mindent magad körül.” (Blues, Jancsó Péter). „És mégis, mégis – „szeretem ezt a földet / a megtartót bárha rajta / inkább csak öltek / és olykor pusztá volt / vagy azzá tették / hol a hívők hol a pogányok / s lakóit kitelepítették” (Ne virrasszatok, Gál Sándor).

Igen, az antológia immár nagy halottja ő, akit – s ezt én szép és elegáns szerkesztői-kiadói jelzésként értékelem – nem emel ki ama szokványos gyászkerettel a tipográfia, jelen van s közöttük-közöttünk is marad műve, alakja, az emberiségkor legvégső határáig. Sőt, az antológiában olvasható versei között rejlik annak mottója, amely által megérthetjük a cím jelzőjének mögöttesét: a szép identitása adja s szüli az identitás szépségét; az egyetlen s egyedüli belülvalóságot, akkor s mindenkor; amikor „a tegnap egésze fekete betűk sora / hű romok némán vigyázzák / hogy mindenséggé miként távozom / az udvar szegletén vagy az alvó / kerten át / látni s keresni egy élhetőbb hazát / a gondolat nem riaszt / békét ígér inkább / mert a csend is létező / mélység és magasság / és szépség ha nem látható akkor is / akár az alkony zenéje az akácok ágain / azon a kimondhatatlan napon” (*Tapintható magány*, Gál Sándor).

Lám, mi mindent ismerhetünk meg egy annyira esetleg nem is „fontos” antológia lapjairól. Meg sem szólítva itt minden alkotót, erre a recenzensnek még lenne ideje, ám a lapszerkesztő tere jóval szűkösebb; summázzuk hát mondandónkat – fontos, hosszú-hosszú szavatossági idővel rendelkező kötetre bukkanhat az az átlagosnak mondható olvasó, akinek az élet hétköznapi sodrában kevesebb ideje marad az egyes életművek szorgos követésére. E kötetben kortársi életérzéseket ismerhet meg, a sorok közé „fóliázott” történelmi csöndekbe hallgatva; nemzedékek elvett s elvesztegetett létlenyomataival szembesülhet – s ez utóbbira azért hadd hívjam föl a figyelmet. Van néhány szomorú tény a kötetben, ami más vizekre s vitákra vezet; itt, most a számok szikár nyelvén rögzítsünk egy-kettőt. Huszonkilenc kortárs alkotónk munkáiból áll össze a kötet, Nagy Erika gondosan pásztázó, vigyázó tekintetének köszönhetően, s a szerzők életkorának átlaga hatvanegy évhez közelít. Ennél tizenötven idősebbek, s mindössze egyikük harminc alatti. Nem tudom, miért tűnődtem el ezen, fontos-e, jelent-e valamit, vagy csak – ballagva magam is a hetven felé – a fölénk magasodó virrasztó éji felfelleg metaforáját érzem ki Bodnár Gyula bölcsen rezignált verséből: „Mindegy. Ha közel is lesz, messze / az utolsó állomás, és messze / mind több élő otthona, az új haza, / Anglia, Florida, Olaszország, / halottak napján a legfrissebb sírnál is / egyre kevesebben állnak a legtávolabbi.” (*Falusi temetőben halottak napján*).

Nem nemzedéki, nem (igazán) „szűkebb hazás”, szóval nem épp definitíven bon patriote, nem súlyoz ad valorem, nem idéz sem tárgyat, sem elődöket, nem ünnepélyes, nem évfordulós, mondhatni, nem is annyira fontos antológia? Ezt írtam volna? Ugye, nem vették komolyan? Ne tegyék!

(*Szlovákiai magyar szép irodalom. Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2022, összeállította Nagy Erika*)